

1515'te Niksar Kazasının Kırsalında İskân Birimleri, Nüfus ve Sosyal Zümreler *

Settlement Places, Population and Social Strata in the Countryside of the District of Niksar in 1515

Doç. Dr. M. Hanefi Bostan**

Öz:

“1515'te Niksar Kazasının Kırsalında İskân Birimleri, Nüfus ve Sosyal Zümreler” adlı makalemizde kazanın sosyal hayat profili 1515 tarihli Tahrir Defterine dayanılarak ortaya konulacaktır. 1515 yılında kazanın kırsal kesiminde ne kadar köy, mezra ve yayla iskân biriminin bulunduğu, bu iskân birimlerinin adlarının ne olduğu ve buralarda ne kadar nüfusun yaşadığı belirlenmeye çalışılacaktır. Mezralarda nüfusun bulunup bulunmadığı, bulunuyorsa bu nüfusun toplam nüfusa oranı hesaplanacaktır. Nüfusun hangi dinî zümrelerden oluştuğu ve bu zümrelerin birbirine oranı tespit edilecektir. Niksar kazası kırsalına başka kaza ve sancaklardan nüfusun gelip iskâna tabi tutulup tutulmadığı, eğer iskâna tabi tutulduysa bu nüfusun hangi köy ve mezralara yerleştiği veya yerleştirildiği belirlenecektir.

Niksar kazası kırsalında yaşayan sosyal zümrelerin neler olduğu ve bunların toplam nüfus içindeki oranları ortaya konulacaktır. Bu sosyal zümreler içinde muaf zümrelerin olup olmadığı, askeri görevlilerin bu zümreler içindeki oranı belirlenmeye çalışılacaktır. Tekke ve zaviyelerde görev yapan zümrelerin kimlerden oluştuğu tespit

* Bu çalışma, Türk Eğitim-Sen ve Uluslararası Avrasya Eğitim Sendikaları Birliği (UAESEB) tarafından “Büyük Zaferin 100. Yılı Anısına” 24-27 Kasım 2022 tarihinde Antalya/Türkiye’de yüz yüze ve çevrim içi platformlarda düzenlenen “4. Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi” nde özet olarak sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi,
Mail: mhanefibostan@gmail.com ORCID: 0000-0003-3498-0142

edilecektir. Müslim ve gayr-i Müslim nüfusun genelde hangi isimleri taşıdığı ve tarihi şahsiyetlerin isimlerinin ne ölçüde kullanıldığı belirlenecektir. Bölgede Çepnilerin dışında hangi Türkmen grupların bulunduğu tahrir verilerine dayanılarak ortaya konulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Niksar, iskân, köy, mezra, nüfus, sosyal zümreler, Türkmenler.

Abstract:

The study named “Settlement Places, Population and Social Strata in the Countryside of the District of Niksar in 1515”, aims to reveal the profile of the social life of the district of Niksar according to the 1515-dated Tahrir Defter. It will be obtained the names and numbers of the settlement areas in the villages, mezzas and plateaus and the numbers of the people who had lived in the Niksar district. It will be calculated the ratio of the population living in mezra of the Niksar district to the entire population. It will be determined of what kinds of religious strata the population comprise and obtains the percentage of these strata in the entire population. It will be obtained whether the population form other kazas and sancaks except the district of Niksar immigrated to the district, and if yes, the immigrated population were inhabited on which villages and mezzas of the district. It will be revealed which social strata inhabited in the countryside of the district of Niksar, and determined their proportion inside of the whole society. It will be tried to determine whether there are exempted strata and the ratio of the military officers in these social strata. It will be obtained of which groups working in dervish lodges and zawiya are composed. It will be determined which most of the names of the Muslim and non-Muslim population were taken in general and to how the names of historical figures are used. Based on the census (tahrir) data, it will be revealed which Turkmen groups except Chepnis were in the region.

Keywords: Niksar, Settlement, Village, Mezra, Social Strata, Turkmens.

Giriş

Niksar eskiden Danişmedli Türkmenleri ve Taceddinoğulları Beyliklerinin başkenti idi. Bugün Tokat iline bağlı bir ilçe konumundadır. Niksar ilçesinin denizden yüksekliği ortalama 350 metre olup, iklim olarak Orta Karadeniz iklimi ile İç Anadolu iklimi arasında bir geçiş iklimine sahiptir. İlçe, Tokat il merkezi ve bu ilin Erbaa, Almus, Çiftlik, Reşadiye ilçeleri, Ordu iline bağlı Aybastı, Korgan, Kumru ve Akkuş ilçeleriyle sınırı bulunan eski bir yerleşim yeridir. Kuzeyde Canik Dağları ve güneyde de Dönek Dağı ile sınırlanan alan üzerinde Niksar Ovası yer almaktadır. Ovanın içerisinde Yeşilirmak'ın en büyük kolu olan Kelkit Çayı geçmektedir. Niksar bu nedenle tarım bakımından verimli bir araziye sahiptir. Niksar, XV. ve XVI. yüzyıllarda, bugünkü Niksar ve Başçiftlik ilçeleri ile Akkuş'a bağlı Çayıralan beldesinin bir bölümünü çevreleyen coğrafi bir alanda yer almaktaydı (Demir 2007: 7).

Niksar ve çevresi 1071'de gerçekleşen Malazgirt Savaşı'nın hemen ardından Danişmendli Türkleri tarafından Bizans'tan alınarak Danişmendlilerin merkezi oldu. Ancak Danişmendlilerin Niksar hâkimiyeti fazla sürmedi. Şehir ve çevresi 1175 yılında Anadolu Selçuklularının eline geçti. Niksar 1277-1308 yıllarında Moğolların baskısı altındaki Anadolu Selçuklu Devleti'nin idaresinde kalmaya devam etti. Anadolu'daki Moğol baskısı, 1336'da İlhanlı Devleti'nin yıkılmasıyla ortadan kalktı. Bu tarihten sonra Niksar ve çevresi kısa bir müddet Taceddinoğulları Beyliği'nin hâkimiyetine girdi. Kadı Burhaneddin, Osmanlı Devleti'ne temayül eden Taceddinoğulları Beyliği'nin Niksar bölgesindeki hâkimiyetine 1394 yılında son verdiyse de bu durum kısa sürdü. Yeniden Niksar'ı ele geçiren Taceddinoğulları 1398'te Osmanlıların hâkimiyetini kabul etti. Ankara Savaşı'nın ardından Timur'un himayesine giren Niksar, Alparslan oğlu Hüsameddin Hasan Bey'in idaresine geçti. II. Murad döneminde Amasya Beylerbeyi Yörgüç Paşa'nın faaliyetleri karşısında zor duruma düşen Hüsameddin Hasan Bey, ülkesinin anahtarlarını 1427 yılında Paşa'ya teslim ederek Niksar ve çevresindeki hâkimiyeti sona ermiş oldu (Bostan 2000: 187-189).

Orta ve Doğu Karadeniz'in Türk yerleşimine açılmasında Danişmendlilerin büyük etkisi olmuştur. Bu beyliğin ana unsurunu Çepniler oluşturmaktadır. Dânişmendlilerin, bu boya mensup olduğu düşünülmektedir. Nitekim Dânişmendlilerin ilk başkenti Sivas'ta ve çevresinde Çepnilere ait yer isimlerinin çokluğu ve yine Dânişmendlilerin uzun dönem başkentliğini yapan Niksar şehrindeki Ulu Camii'nin 1145 yılında Çepnizâde Hasan Efendi tarafından yaptırılması bu ihtimali kuvvetlendiren delillerdendir (Şahin 1999: 97, 103; Akar-Güneş 2002: 224-225).

Çepnilerden olduğunu düşündüğümüz Taceddinoğulları Beyliği, Taceddin Bey'in babası Doğanşahbey (öl: 1347-1349) tarafından kurularak, Niksar ve Canit-i Göl (Çarşamba ve Terme) yöresinde hükümranlığını sürdürmüştür. Böylece Çepniler, Orta Karadeniz ve Doğu Karadeniz'e yerleşmeye ve bölgedeki etkin nüfus gücüne sahip olmaya başlamışlardır (Bostan 2012: 361-396; Bostan 2020: 48-50, 243-244; Bostan 2022: 72-77).

Niksar tahrir kayıtlarında Çepniler'in bu bölgede hükümran olduklarına işaret eden ibareler söz konusudur. Nitekim 1455 tarihli defterde çok sayıda köy ve mezranın hâsıllarının bir bölümü Çepni Bey'in evlatlarının malikâne hisseleri idi. Bu kayıtların bir kısmı şöyle idi: "malikâne-i evlâd-ı Hasan Bey veled-i Çepni Bey", "malikâne:

evlâd-ı Çepni Bey” (İBAK. MC, TD, nr. 92: 32, 34, 38, 44, 48, 68, 76, 97-98). Yine bazı köylerin gelirlerinin timar olarak “Mustafa Bey veled-i Çepni Bey”e verildiği görülmektedir (İBAK. MC, TD, nr. 92: 80-81, 83-84). Bunların 1574 tarihli kayıtlarda Çepni Bey’in torunlarına evlatlık vakıf olarak kaydedildiği dikkat çekmektedir (TK. KKA, TD, nr. 10, s. 43b). 1455’te Niksar’ın Dutan köyünde Çepni beylerinden Mustafa Bey’in nökerler cemaatinin bulunması (İBAK. MC, TD, nr. 92: 83-84) Çepnilerin bölgedeki hâkimiyetlerini ortaya koyan önemli delillerdendir.

Niksar, idari yapı yönünden Anadolu Selçukluları döneminde olduğu gibi (Aksarayî 1944: s. 90), Osmanlılar döneminde de kadı tarafından idare edilen kaza statüsünde bir idari ünite idi (BOA, TD, nr. 98: 4, 179; BOA, TD, nr. 387: 547; TK. KKA, TD, nr. 10: 7b; TK. KKA, TD, nr. 583: 51b; Gökbilgin 1965: 54). Bazı kayıtlarda Niksar için nahiyeye ıstılahı kullanılıyorsa da bunun daha ziyade askerî ve timar birimini ifade için kullanıldığı düşünülmektedir. Nitekim nahiyeye ıstılahının geçtiği kayıtlar genelde timar tevcihi ile ilgili kayıtlardır (BOA, TD, nr. 41: 5; BOA, TD, nr. 54: 96; BOA, MAD, nr. 29: 10a-10b). 1455 tarihli tahrirde Niksar için “vilâyet” ıstılahı kullanılmaktadır (İBAK. MC, TD, nr. 92: 14, 21). Bu ıstılahın kaza anlamında kullanıldığı düşünülmektedir. Nitekim bu tarihte Niksar’a şehrin mahalleleri ve köyler dışında bağlı bir idari birim bulunmamaktadır. XV. ve XVI. yüzyıllarda Niksar kazası, Rum Eyaletine bağlı Sivas sancağına bağlı olduğu kaydedilmektedir (BOA, TD, nr. 95: 66; BOA, TD, nr. 387: 495, 547, 551; BOA, TD, nr. 339: 1-2, 224; BOA, MAD, nr. 29: 10a-10b). Kazada kadının dışında subaşı (zaim), ser-asker, dizdar ve kethüda gibi görevlilerin bulunduğu tespit edilmektedir (İBAK. MC, TD, nr. 92: 14, 21, 102; BOA, TD, nr. 41: 3, 28; BOA, TD, nr. 98: 4, 179).

1. Niksar Kazasının Kırsal Kesiminde İskân Birimleri, Nüfus ve Yerleşme

a. 1515’te Niksar Kırsalında İskân Birimleri

Niksar Kazasının şehir haricindeki kesiminde yani kırsalında, 1455 yılı tahrir kayıtlarına göre; 74 köy ve 41 mezra olmak üzere toplam 115 adet iskân birimi bulunmaktaydı. Köylerin tamamında ve mezraların 22 adedinde nüfus ikamet etmiş ve bu nüfus tarımsal faaliyetlerle uğraşmıştır (İBAK. MC, TD, nr. 92: 14-102). 1515 yılına gelince, 1455 yılına oranla kazanın kırsal kesimindeki iskân birimlerinde önemli değişikliklerin olduğu gözlemlenmektedir. Nitekim Tablo 1’e bakıldığında 1515’te Niksar Kazasının kırsal kesiminde bir önceki defterin gösterdiklerine göre toplam 161 adet iskân birimi bulunması gerekirken bu sayının bu kadar olmadığı belirlenmiştir. Yaptığımız tespite göre 1455 yılı kayıtlarında yer alan 10 köy ve 12 mezra iskân birimi 1515 yılı tahrir kayıtlarında yer almamaktadır.

Tahrir kayıtlarında görülmeyen yerleşim birimleri Endusini, Huri, İlkan, Kayucak, Kilat, Kirenci, Mevaksa, Sini, Talya ve Tutan köyleri ile Başçıftlık köyü ile birlikte kaydedilen Kurucagöl ve Uğrun mezraları ile Beylikan, Çalkara, Çık, Fatlı köyüne tabi Gürşan ve Kışlak Çay, Kovani, Havya köyüne tabi Kömürtaş, Kurtköy, Savul, Tusi ve Yebkiç mezraları idi. Ancak bu mezralarla birlikte kaydedilen Başçıftlık, Kurucagöl ve Uğrun ile Kovani mezraları 1515 yılında iki ayrı köy olarak kaydedildiği görülmektedir.

Söz konusu bu değişiklikler sonucunda 1515'te kırsal kesimdeki iskân birimi sayısı 139 adede düşmektedir. Bu 139 adet yerleşim biriminden 21 köy ve 25 mezranın 1455 yılından sonra kurulduğu tespit edilmektedir. 1515 yılında kazanın kırsal kesiminde 87 köy ve 52 mezra bulunduğu ortaya çıkmaktadır. 1520 tarihli İcmâl Defterinde Niksar Kazasının kırsal kesiminde 79 köy ve 30 mezra bulunduğu kaydedilmektedir (BOA, TD 387: 561).

b. Niksar Kırsalında Nüfus

1515 yılı tahrir kayıtlarına göre Niksar Kazasının kırsal kesiminde 139 iskân biriminden 83 köy ve 12 mezrada nüfus bulunmakta 4 köy ve 40 mezrada nüfus bulunmadığı tespit edilmektedir. 1455'te nüfusu bulunup 1515'te nüfus kaydı bulunmayan köyler Alp Oğuz, Ayraç, Kadı Mihmad ve Kuru köyleri idi. Basrakıl, Zaviye köyüne tabi Çal, Çiftlik, Kışlak-ı Frenk köyüne tabi Erikli, Lis (Leyis) köyüne tabi Gözikse, Dere Akbaş köyüne tabi Gürlü, Karataş, birlikte yazılan Kömür ve Kemer, Kündür, Mudoy, Musalu ve Şidbe (Şidibe) mezralarında nüfus bulunmaktaydı. 1455 yılında Başçiftlik, Kurucagöl ve Uğrun mezrası ile kaydedilen Elmacık ve Kızılyaka mezralarında nüfus bulunurken, 1515 yılı kayıtlarında Başçiftlik köy ve bu köyle birlikte kaydedilen Kurucagöl ile Uğrun mezralarında nüfus kaydı bulunmasına karşılık adı geçen ve ayrı ayrı yazılan iki diğer mezrada nüfus kaydı görülmemektedir. Ayrıca Hocaoğlanı mezrasında 1455'te nüfus kaydı yer alırken, 1515 yılında nüfus kaydına rastlanmamaktadır.

1515 yılı tahririnin icmalı olduğu düşünülen 1520 tarihli 387 numaralı İcmal Defteri'nde yer alan kayıtlara göre Niksar Kazası kırsalında 79 köy ve 30 mezra bulunmaktaydı (BOA, TD 387: 561). Ancak kaza ile ilgili defterdeki bütün kayıtlar incelendiğinde kırsal kesimde 91 adedi köy ve 42 adedi mezra olmak (BOA, TD 387: 549-561) üzere toplam 133 adet yerleşim birimi bulunduğu tespit edilmektedir. Ancak 91 köyden 79 adedinde nüfus kaydı bulunurken, 42 mezradan da 10 tanesinde nüfus bulunduğu görülmektedir.

1520 tarihli icmal kayıtlarında adı geçmekle beraber nüfusu bulunmayan köyler arasında Akpınar, Alp Oğuz, Ayraç/Eyreç, İze-i Zir, Kadı Mihmad, Kuru, Tavri, Timurtaş ve Yaroba köyleri yer almaktaydı. Yine kayıtlarda müstakil köy olarak yer alan Karatoprak, Nardubanlu ve Nazenler köylerinde de nüfus kaydına rastlanmamaktadır.

1520'de nüfusu bulunan mezralar ise şunlar idi: Basrakıl, Bozcaarmut, Çiftlik, Gözikse/Göziksi (tabi-i karye-i Lis), Gürlü (tabi-i Dere Akbaş), Karataş, Kömür ve Kemer, Kündür, Musalu ve Şidibe. 1515 yılı tahrir kayıtlarında nüfusu bulunup, 1520 yılı icmal kayıtlarında nüfusu kaydedilmeyen köyler Akpınar, İze-i Zir, Tavri, Timurtaş ve Yaroba köyleri olduğu tespit edilmiştir.

Mezralardan Çal, Çiftlik ve Erikli'de 1515 yılına ait nüfus kaydı bulunurken, 1520'de bu mezraların kaydına rastlanmamaktadır. 1515'te mezra olan Mudoy, 1520 yılında köy olarak kaydedilmekte ve adı geçen bu köyün nüfusu bulunmaktaydı. 1515 yılı kayıtlarında ise İze-i Zir köyünde nüfus bulunurken, 1520'de bu köye ait herhangi bir nüfus kaydı yer almamış ve köy yalnız İze adıyla kaydedilmiş ve köy sınırları içinde bir çiftliğin bulunduğu yazılmıştır.

1515'te olup 1520 yılı Niksar kayıtlarında görülmeyen 15 adet mezra bulunmaktaydı. Bu mezraların Baġat tabi-i karye-i Morlugan, Batan, Çakmaklu, Çal, Çardaklu, Erikli, Girkotaş (?), Gürün tabi-i Çaykışla, Hocaoġlanı, Karatoprak tabi-i karye-i Ohtab, Kesi tabi-i karye-i Tenevri, Kiriktos tabi-i karye-i Tenevri, Kömürtaş, Sihri + Emirhan ve Sivri Kilise tabi-i karye-i Alan-ı Z nnav ve Beşirmi olduġu tespit edilmektedir.

Tablo 1: 1515'te Niksar Kazasının Kırsal Kesiminde İskân Yerleri ve Nüfus

Köy ve Mezraların Adları	Müslim			Gayr-i Müslim			TOPLAM NÜFUS
	Hane	Mücerred	Tahmini Nüfus	Hane	Mücerred	Tahmini Nüfus	
Aġrostı	0	0	0	34	8	178	178
Akb(t)aş Deresi	16	3	83	0	0	0	83
Akpınar	1	0	5	0	0	0	5
Alaaddin	2	3	13	0	0	0	13
Alan-ı Z�nnav ve Beşirmi	0	0	0	16	4	84	84
Alp Oġuz	0	0	0	0	0	0	0
Avara	0	0	0	32	4	164	164
Ayraç	0	0	0	0	0	0	0
Banya (Balya)	6	3	33	0	0	0	33
Başçiftlik + Mz. Kurucagöl ve Uġrun	54	13	283	0	0	0	283
Beyhanı	13	2	67	0	0	0	67
Bideze	3	3	18	34	2	172	190
Boynueġri	14	4	74	0	0	0	74
Buzköy	20	3	103	0	0	0	103
Çayıralan	6	1	31	0	0	0	31
Çaykışla	17	5	90	0	0	0	90
Çenderhor	0	0	0	1	0	5	5
Çır	3	0	15	0	0	0	15
Çiftl�ca (Çiftl�ce)	12	4	64	0	0	0	64
Çirahor	14	4	74	0	0	0	74
Çor	24	6	126	0	0	0	126

Depealan	5	1	26	0	0	0	26
Divaderesi	20	3	103	0	0	0	103
Döneksa(e)	70	18	368	0	0	0	368
Dutan + Cemaat-1 Nökeran-ı Mustafa Bey v. Çepni Bey	6	1	31	0	0	0	31
Efgerid	50	8	258	0	0	0	258
Eflakan	8	4	44	0	0	0	44
Endüksini n.d. Nazenler	15	2	77	0	0	0	77
Erdusini (?)	0	0	0	0	0	0	0
Ermenhoz	0	0	0	7	0	35	35
Eryaba	6	5	35	0	0	0	35
Esdeğın	18	4	94	13	1	66	160
Eskidir	0	0	0	57	26	311	311
Evham	10	3	53	0	0	0	53
Fatlı	39	16	211	0	0	0	211
Fil (Feyl)	8	3	43	0	0	0	43
Gediyon ve Sakaryon	33	3	168	0	0	0	168
Gelyeme	13	1	66	0	0	0	66
Gevale (Gerale/Geyran)	7	0	35	0	0	0	35
Görücü (Gürcü)	28	12	152	0	0	0	152
Gümüştikin	11	3	108	0	0	0	108
Haldi	35	11	186	0	0	0	186
Harkâ (Harge)	15	4	79	0	0	0	79
Harkünbedi	7	0	35	58	14	304	339
Havya (Havba)	7	5	40	0	0	0	40
Hevaksa (Hevekse)	3	1	16	0	0	0	16
Hisarcık	15	4	79	0	0	0	79
Hûri/Horî	0	0	0	0	0	0	0
Hurvi	17	4	89	0	0	0	89
İbiski (İpiski)	23	3	118	0	0	0	118
İftere t. n. Avlun	5	1	26	37	22	207	207
İlkan (?)	0	0	0	0	0	0	0
İpsimara (Etrakiye-i Yörükân-ı Niksar)	45	9	234	0	0	0	234

İze-i Bâlâ me'a mezraa-i Yenice	30	3	153	0	0	0	153
İze-i Zir	32	11	171	0	0	0	171
Kadı Mihmad	0	0	0	0	0	0	0
Kagün	31	15	170	0	0	0	170
Kayucak	0	0	0	0	0	0	0
Kemkaz	38	8	198	0	0	0	198
Kışlak-ı Frenk Köyü	0	0	0	27	12	147	147
Kilat	0	0	0	0	0	0	0
Kirenci	0	0	0	0	0	0	0
Kirtanos	16	8	88	0	0	0	88
Kodokos (Kodanos)	8	2	42	0	0	0	42
Kovani	15	3	78	0	0	0	78
Köprü	16	5	85	0	0	0	85
Köselü	10	7	57	0	0	0	57
Kulavuzlu (Kulavuz)	8	1	41	0	0	0	41
Kuru	0	0	0	0	0	0	0
Kuyucak	53	15	280	0	0	0	280
Ladicak	45	13	238	0	0	0	238
Lis (Leyis)	32	17	177	0	0	0	177
Megdün	41	2	207	25	2	127	334
Mevaksa (?)	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Akşar t. Lis	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Ayazma	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Bağat t. k. Morlugan	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Bağlaryeri	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Bal Hasan Yeri	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Basrakıl	9	1	46	0	0	0	46
Mezraa-i Başçiftlik, Uğrun, Elmacık, Kurucagöl ve Kızılyaka	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Batan	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Beylikan	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Bozcaarmut	2	0	0	0	0	0	0

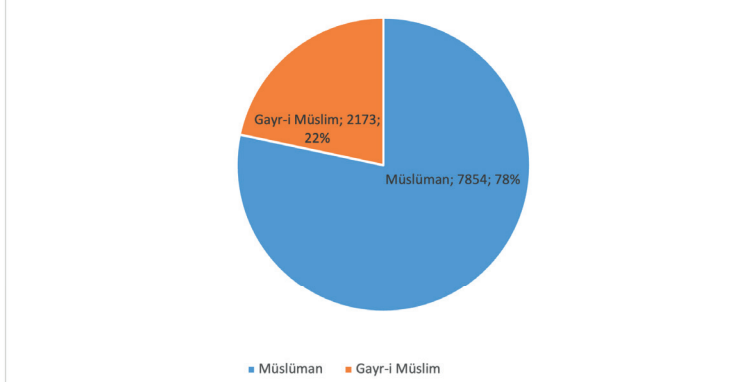
Mezraa-i Çakmaklı t. Harkünbedi	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Çal (Hal) t. k. Zaviye	1	0	5	0	0	0	5
Mezraa-i Çalkara	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Çardaklı t. k. Harge	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Çif05tlik	3	0	15	0	0	0	15
Mezraa-i Çik	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Elmacık	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Erikli t. Kışlak-ı Frenk Köyü	3	0	15	0	0	0	15
Mezraa-i Gedavir	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Gedavir-i diğeri	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Gevhertaş t. k. Havya	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Girkotas (?)	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Gözikse t. Lis (Leys)	6	2	32	0	0	0	32
Mezraa-i Gürcü Bey	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Gürlü t. Dere Akbaş	4	2	22	0	0	0	22
Mezraa-i Gürşaini (?) t. Fatlı	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Gürün t. Çaykışla	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Hayılkan	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Hocaoğlanı	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i İrak/İvak/İvek (?)	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Karaşeyh	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Karataş	27	11	146	0	0	0	146
Mezraa-i Karatoprak t. k. Ohtab	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Kesi t. k. Tenevri	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Kızılyaka	0	0	0	0	0	0	0

Mezraa-i Kiriktos t. k. Tenevri	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Kirtanos-ı Küçük	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Kışlak Çay t. Fatlı	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Kovanı	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Kömür ve Kemer	9	3	48	0	0	0	48
Mezraa-i Kömürtaş t. Havya	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Kurt t. k. Köprü	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Kurtköy	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Kuruköprü	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Küçük Morlugan t. k. Morlugan	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Kündür	5	0	25	0	0	0	25
Mezraa-i Meğdun – beçini	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Mekirtos	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Meydancık	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Mudoy	12	4	64	0	0	0	64
Mezraa-i Musalu	7	3	38	0	0	0	38
Mezraa-i Müsavel	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Müsis/Misis der karye-i Özmiş	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Pertak	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Savul	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Sihri ve Emirhan (?)	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Sivri Kilise t. k. Alan-ı Zünnav ve Beşirmi	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Şidbe (Şidibe)	5	0	25	0	0	0	25
Mezraa-i Tavaş	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Tusi	0	0	0	0	0	0	0

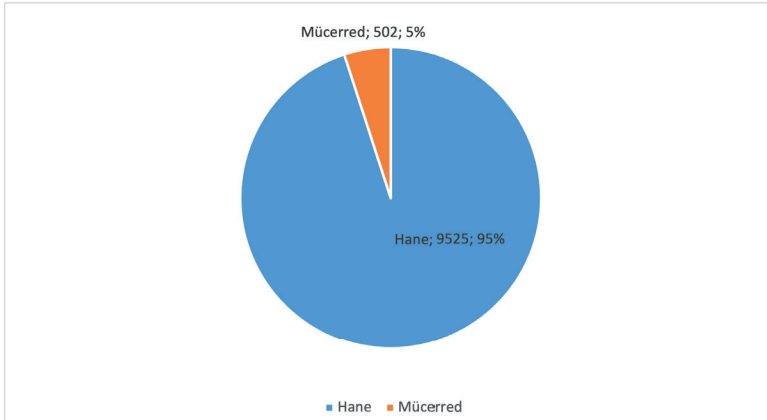
1515'te Niksar Kazasının Kırsalında İskân Birimleri, Nüfus ve Sosyal Zümreler

Mezraa-i Uzun Kiras t. Fatlı	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Yağan (Batman)	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Yebkiç (?)	0	0	0	0	0	0	0
Mezraa-i Yenice	0	0	0	0	0	0	0
Morluğan	5	2	12	0	0	0	12
Mülk n.d. Nardubanlu	15	2	77	0	0	0	77
Ohtab	32	13	173	0	0	0	173
Onan	31	8	163	0	0	0	163
Özmiş t. Felenbel	15	2	77	0	0	0	77
Pigama	0	0	0	72	13	373	373
Pirnaz/Pırnazlı	23	2	117	0	0	0	117
Rodik	18	2	92	0	0	0	92
Sarmugat	4	2	22	0	0	0	22
Sileve/Silede	7	1	36	0	0	0	36
Sini	0	0	0	0	0	0	0
Talya	0	0	0	0	0	0	0
Tavri	4	0	20	0	0	0	20
Tenevri	28	1	141	0	0	0	141
Tıraz	7	2	37	0	0	0	37
Timurtaş	2	0	10	0	0	0	10
Tinyaba	24	3	123	0	0	0	123
Tis	58	25	315	0	0	0	315
Tutan	0	0	0	0	0	0	0
Üçgöl n.d. İsteros/İstoros	8	2	42	0	0	0	42
Yaroba	4	8	28	0	0	0	28
Zarkâ (Zarga)	13	0	65	0	0	0	65
Zaviye	2	0	10	0	0	0	10
TOPLAM	1492	394	7854	413	108	2173	10027

1515'te Niksar Kazası kırsal kesiminde bulunan köy ve mezralardan 83 köy ve 12 mezrada nüfus ikamet emekteydi. Nüfusun 1905 hane ve 502 mücerred (yetişkin bekâr erkek) olmak üzere yaklaşık 10.027 kişilik tahmini bir nüfusa tekabül etmekteydi (Nüfus hesaplanırken hâneler beş, biveler dört, mücerredler de bir kişi olarak ele alınmıştır (Barkan 1953: 11-12; Göyünç, 1979: 331-348; İnalçık 1960: 459). Nüfusun 7.854 kişisi (1.492 hane ve 394 mücerred) Müslüman Türklerden, 2.173 kişisi (413 hane ve 108 mücerred) de gayr-i Müslimlerden teşekkül etmekteydi. Toplam 10.027 kişiden oluşan tahmini nüfusun % 78.32'sini Müslüman Türkler, %21.67'sini de gayr-i Müslimler teşkil etmekteydi. Bu tarihte Müslüman Türk nüfusunun % 5.01'i yetişkin bekâr erkeklerden (mücerredlerden), % 94.98'i de hanelerin oluşturduğu nüfustan ibaretti. Gayr-i Müslim nüfusun % 95.02'si hanelerden, % 4.97'si mücerredlerden meydana gelmekteydi. Kırsal kesimde 10.027 kişiden teşekkül eden Müslim ve gayr-i Müslim nüfusun 9.525 kişisini (%94.99'unu) haneler, 502 kişisini (%5'ini) de yetişkin bekâr erkekler oluşturmaktaydı.

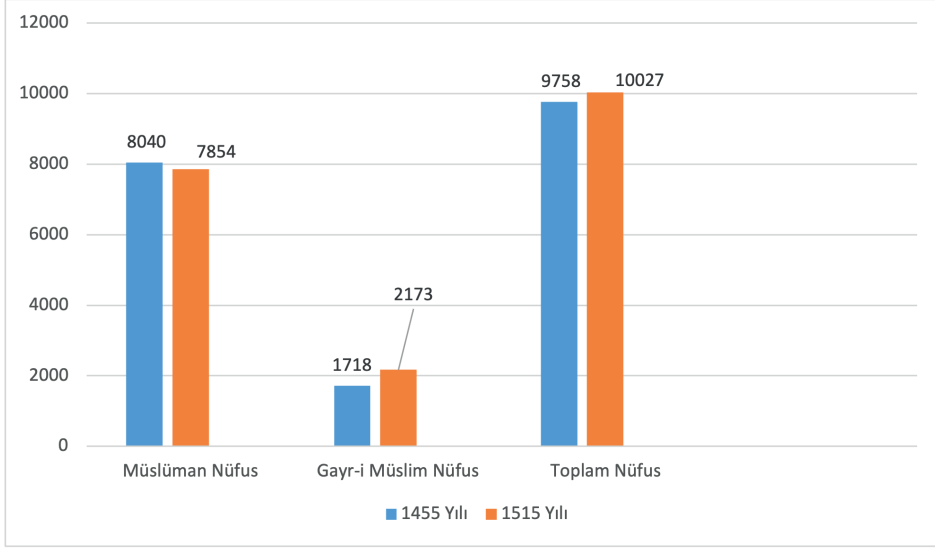

Grafik 1: 1515'te Niksar Kazası Kırsal Kesimindeki Nüfusun Dini İnancına Göre Dağılımı

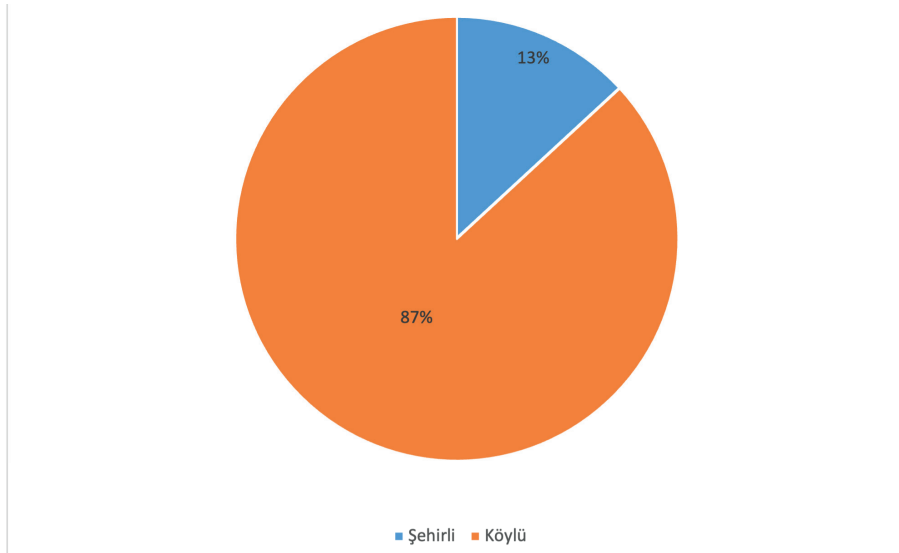
Grafik 2: 1515'te Niksar Kazası Kırsal Kesimindeki Nüfusun Hane ve Mücerred Olarak Dağılım Çizelgesi

Grafik 3: 1455 ve 1515 Yıllarında Müslim ve Gayr-i Müslim Nüfusun Yükseliş ve Düşüş Çizelgesi

Grafik 4: 1455 ve 1515 Yıllarında Niksar Kazası Kırsalında Müslim, Gayr-i Müslim ve Toplam Nüfusun Yükseliş ve Düşüş Çizelgesi

1515'te Niksar kazasının şehir nüfusu 1516 kişiden ibaretti bunun 1224 kişisi (% 80.73'ü) Müslüman Türk, 292 kişisi (% 19.26'sı) gayr-i Müslim idi (Bostan 2002b: 1493; Bostan 2007: 120). Şehir nüfusu, 1455 yılında Müslüman ve gayr-i Müslim ile birlikte toplam 2733 kişiden ibaretti (Bostan 2000: 191; Bostan 2002b: 1489, 1491; Bostan 2007: 120). 1515 yılındaki şehir nüfusu 1455 yılına (60 yıl öncesine) oranla % 45 oranında azalmıştır. Bu dönemde şehirdeki Müslüman Türk nüfusun azalış nispeti % 41.38 olarak hesaplanmaktadır.

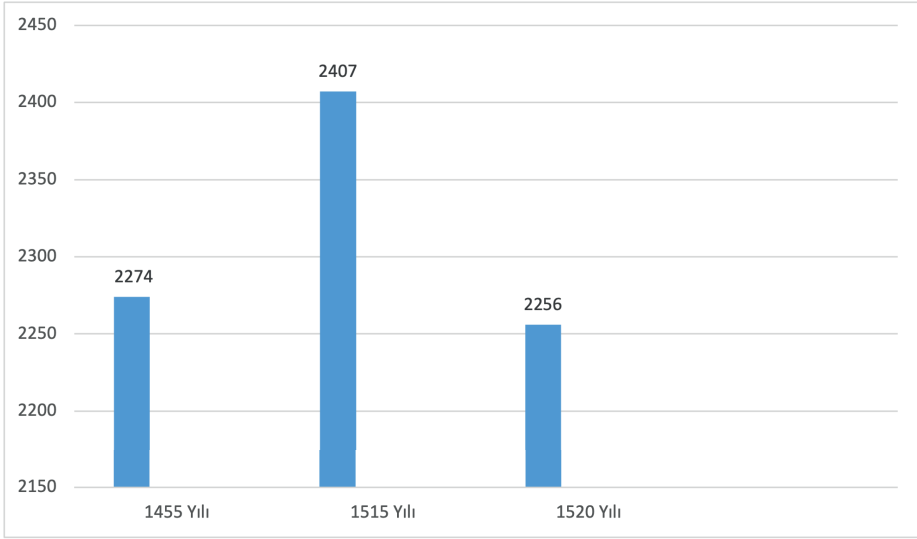

Grafik 5: 1515 Yılında Niksar Kazası Nüfusunun Şehirli ve Köylü Olarak Dağılım Çizelgesi

1515 yılında Niksar kazasının nüfusu şehir ve kırsal kesimle birlikte toplam 11.543 kişi olarak hesaplanmıştır. 60 yıl içerisinde kaza nüfusu 12.491 kişiden 11.543 kişiye düşmüştür. Bu dönemde toplam kaza nüfusu % 8.21 oranında azalmıştır.

1520 yılı kayıtlarına göre, Niksar Kazası kırsalında 79 köy ve 10 mezrada toplam 1.830 hane ve 426 mücerreden oluşan yaklaşık 9.576 kişilik bir nüfus yaşamaktaydı. 1515'te kırsal kesimde 2.407 neferden oluşan bir nüfus yaşarken, 1520'de 2256 nefer nüfus iskân etmekteydi. 1520 tarihli İcmal Defteri'nde Niksar Kazası'nın şehir, kırsal kesim ve kale görevlileri ile birlikte toplam nüfusu 2.877 nefer olarak verilmiştir (BOA, TD 387: 561).

1515'te kırsal kesimdeki nüfus 2.407 nefer olduğuna göre, beş yıl içinde köy ve mezaralarda yaşayan nüfus 2.256 nefere düşerek %6.69 oranında azalmıştır. 1455 yılından 1520 yılına kadar geçen 65 yıllık zaman diliminde kırsal kesimdeki nüfus 2.274 neferden 2.256 nefere düşerek %0.79 oranında azalmıştır.

Grafik 6: 1455-1520 Yıllarında Niksar Kazasının Kırsal Kesiminde Nüfusun Nefer Olarak Yükseliş ve Düşüş Çizelgesi

c. Kırsal Kesimde Müslüman Nüfusun Azalmasının Nedenleri

Niksar Kazası kırsalında 1515 yılına ait nüfusuna karşılık, 1455'te 1549 hâne, 295 mücerreden oluşan tahmini 8040 kişilik bir Müslüman Türk nüfusu ile 322 hâne ve 108 mücerreden teşekkül eden tahmini 1718 kişiden oluşan bir gayr-i Müslim nüfus iskân etmekteydi. 1455'te Niksar kazası kırsalında yaşayan Müslüman ve gayr-i Müslim toplam nüfusu yaklaşık 9758 kişiden meydana gelmekteydi. Kazanın kırsal kesiminde 60 yılda Müslim ve gayr-i Müslim nüfus 9758 kişiden 10.027 kişiye yükselerek % 2.75 oranında artış göstermiştir. Yarım asırdan fazla bir süre zarfında gayr-i Müslim nüfus % 26.48 oranında artış gösterirken Müslüman Türk nüfusu kırsal da % 2.36 nispetinde azalmıştır. Aynı dönemde Niksar şehir merkezinde yaşayan Müslüman Türk nüfusu ise % 41.38 oranında azaldığı tespit edilmiştir.

Niksar kazasının şehir merkezinde ve kırsal kesiminde Müslüman Türk nüfusun azalmasının nedeni olarak, 1458, 1482 ve 1498 yıllarındaki depremler olduğu ve bu depremlerin bölgede büyük bir yıkıma yol açmasıdır. (Canik1987: 244-245). Bunun yanı sıra, 1512'de Doğu Karadeniz ve Orta Karadeniz Bölgeleri'nde yaşanan ve tahrir kayıtlarına "Kızılbaş Fetreti" olarak geçen hadiselerin büyük payı olduğu düşünülmektedir (Bostan 2002a: 96, 247, 307, 312, 358, 364, 461; Bostan 2018: 46, 47, 50, 91,92; Gülten 2022: 96).

Nitekim Şah İsmail 1512'de Nur Ali Halife'yi Osmanlı sınırına göndermiş ve kendisine katılamayan kişileri hareketlendirip asker toplamasını istemiştir. O da Şebinkarahisar'a giderek aileleriyle birlikte üç-dört bin sipahiyi yanına toplamış, bu sipahilerle Malatya üzerine yürümüş ve buranın hâkimi Faik Bey'i yenmiştir. Malatya başarısından sonra Nur Ali Halife, Tokat üzerine yürümüştür. Tokatlılar kendisine bağlılıklarını bildirmiş ve şehirde Şah İsmail adına hutbe okutmuşlardır Nur Ali Halife, Kazovası'na geldiği zaman, Sultan II. Bayezid'in büyük oğlu Amasya sancakbeyi Şehzâde Ahmed'in oğlu Şehzâde Murad yaklaşık on bin kişilik ordusuyla kendisine katılmıştır. Birlikte tekrar Tokat'a döndükleri zaman halk bunları şehre sokmayınca, şehri ateşe verip Niksar'a yönelmişlerdir. Bu sırada Şehzâde Ahmed, Nur Ali Halife'den ayrılarak Şah İsmail'in yanına gitmiştir. (Gündüz 2010: 114-115).

Niksar ve çevresinde bazı tımarlı sipahilerin Şehzâde Ahmed'in oğlu Şehzâde Murad'ın zorlamasıyla isyan ettikleri ve halkın bir kısmını da yanlarına alarak Ali Nur Halife'ye katıldıkları anlaşılmaktadır (Bacque-Grammont 1985: 167; İslamoğlu-İnan 1991: 175; Gündüz 2010: 115; Gülten 2022: 93, 96, 103-106).

1515 yılı tahrir kayıtlarında Niksar Kazası kırsalında "hâli" köy ve mezra olarak iki yerleşimin kaydına rastlanmaktadır. Bu kayıtlar "mezraa-i Sihri ve Emirhan" ile "mezraa-i Girkotas" a ait idi (BOA, TD, nr. 54: 115). Bunların dışında "hâli" köy ve mezra kaydına rastlanmamakla beraber, 1455 yılı kayıtlarında görülen 10 köy ve 12 mezra kaydı 1515 yılı tahrir kayıtlarında görülmemektedir. Aynı şekilde 1455'te nüfusu bulunan 4 köy ile 3 mezranın 1515 yılında nüfus kaydı göze çarpmamaktadır. 1515 yılında nüfusu bulunan beş köyde 1520 yılı kayıtlarında bu köylerde nüfus kaydının yer almadığı görülmektedir. Ayrıca 1515'te nüfusu bulunan üç mezranın varlığına 1520'de rastlanılmamaktadır. Bu da sözü edilen köy ve mezralarda yaşayan nüfusun, "Kızılbaş Fetreti" zamanında meydana gelen can ve mal güvenliğinin ortadan kalkması sebebiyle, bölgeyi terk ettikleri veya zorla Ali Nur Halife'nin ordusuna katıldıkları düşünülmektedir.

2. Niksar Kazasının Kırsalında Türkmen Grupları Sosyal Zümreler

a. Türkmen Grupları

Niksar Kazasının kırsal ve şehir merkezinde yaşayan Müslüman Türk halkı çeşitli Türkmen boy oymak ve aşiretlerine mensuptur. Ancak bunların hangi boy ve oymaklar olduğunu tespit etmek bir hayli zordur. Nitekim Niksar kazasındaki Türkmen gruplarının önemli bir bölümünün boy ve oymak adlarıyla arşiv kayıtlarına yazılmadığı görülmüştür. Bu kazada 1455 tahrir kayıtlarında Çepni, Yörük ve Çağıranlı adlı Türkmen gruplarının çok az bir kısmının yaşadığı tespit edilmiştir (İBAK. MC, TD, nr. 92: 18, 46, 52, 69, 72, 73, 83-84).

1455 yılında İpsimara köyünde 36 haneden teşekkül eden bir Türkmen Yörükleri grubu (İBAK. MC, TD, nr. 92: 50-51) bulunmuştur. Bunların raiyyet olduğu kaydedilmektedir. 1515 yılında bu Yörüklerin yine aynı köy kayıtları içinde yer aldıkları ve bunların 9 mücerred ve 44 hane olmak üzere toplam 53 neferden teşekkül ettiği görülmüştür (BOA, TD, nr. 54: 132). 1515'te Buzköy ve Çaykışla köylerinde birer nefer ve Ladicak köyünde de iki nefer olmak üzere toplam 4 nefer Türkmen'in kaydı bulunmuştur (BOA, TD, nr. 54: 103, 125).

1455'te Karahisar, Canik, Erzincan, Koyulhisar, Akşehir ve Kazabad kazalarından çok sayıda Müslüman ve gayr-i Müslim nüfusun gelip yerleştiği tespit edilmekle beraber, 1515'te ilk defa tahrir kayıtlarında geçen Görücü (Gürcü) köyünde 3 hane Canikli bulunduğu tespit edilmiştir (BOA, TD, nr. 54: 124).

b. Sosyal Zümreler

1515 yılına ait tahrir kayıtlarına göre, Niksar Kazasının kırsal kesiminde yaşayan toplam 2407 neferden oluşan bir Müslim ve gayr-i Müslim nüfus yaşamaktaydı. Bu nüfusun büyük bir çoğunluğu tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktaydı. Nüfusun bir bölümünün sosyal durumunu belirlemek mümkündür.

Nitekim kayıtlara göre; 257 nefer çeltikçi reayası bulunmakta ve bunların tamamı avarız vergisinden muaf bulunmaktaydı. Çeltikçiler toplam nüfusun % 10.67'sine tekabül ediyordu. Yine bunlar sosyal durumu belirlenen zümreler içinde % 28.11'lik bir orana sahipti.

Ağrosti köyünde 1455 yılında olduğu gibi 1515'te de Niksar Kalesinin suyollarını tamir etmek karşılığında 35 nefer gayr-i Müslim nüfus haraç vergisinden muaf tutulmuştur. Bunlar 914 neferden teşekkül eden sosyal zümreler nüfusunun % 3.82'sine karşılık gelmekteydi. Ayrıca 24 neferden oluşan bir muaflar zümresi daha bulunmakta, bunlar da sosyal zümrelerin % 2.62'sini teşkil etmekteydi.

Düşkünler zümresinden 1 nefer ama bulunmaktaydı. 4 derviş, 40 fakih, 34 hacı, 4 hatip, 2 hoca, 4 imam, 7 mülazimat, 38 şeyh, 13 zaviyedâr ve 4 nefer papazdan oluşan toplam 150 nefer dini zümrenin olduğu tespit edilmektedir. Bunlar toplam sosyal zümreler içinde %16.41'lik bir nüfusa sahipti.

Kırsal kesimde raiyyet yapılan, ancak müsellemlerle kaydedilen eski bir yarı askerî zümre bulunmakta ve bunlar 95 neferle sosyal zümrelerin % 10.39'unu teşkil

etmekteydi. 53 nefer Yörük Türkmenleri ve 4 nefer Türkmen sosyal zümrelerin % 6.23'üne karşılık gelmekteydi.

Kırsal kesimde 3 nefer müteka'itin ve 9 nefer zadedgânın kaydına rastlanmaktadır. Zanaatkâr zümresi olarak değerlendirebileceğimiz 1 nefer hallaç, 1 nefer kalaycı, 10 nefer sarraç ve 9 hizmetkâr bulunmaktaydı. Bunlar da toplam sosyal zümrelerin %2.29'unu teşkil etmekteydi.

Sosyal zümreler olarak değerlendirilen gruba nüfus içinde görev ve unvanları belirtilen babalar da dâhil edilmiştir. Şahısların babaları ile ilgili görev ve unvanlar 1515 yılından önceki sosyal duruma ışık tutması açısından önem taşımaktadır.

34 nefer hacıdan 24 neferi baba adları içindeki unvanlardan olduğu tespit edilmektedir. 38 nefer olarak kaydedilen şeyhlerden 20 neferi babalara aitti. 40 nefer fakihden 16 neferi ise baba kayıtları içinde yer almaktadır.

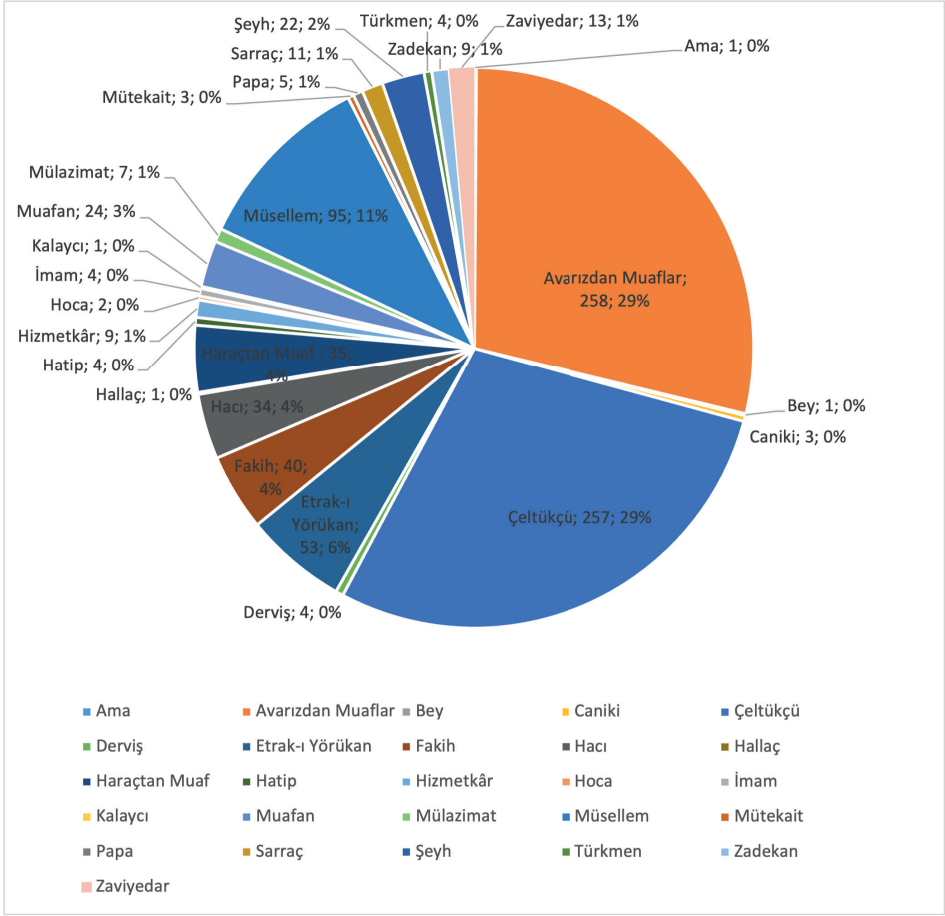
1520 tarihli icmal kayıtlarında yer alan bilgilere göre; Niksar Kazası kırsalında bulunan 2256 neferlik nüfusun 140 neferi çeltikçi, 104 neferi müsellemler olarak kaydedilmiştir. 22 neferin müteka'it sipahi, sipahizade olduğu, 2026 neferin de avarız vergisi vermekle mükellef olduğu kayıtlardan ortaya çıkmaktadır (BOA, TD 387: 548, 561).

Tablo 2: 1515'te Niksar Kazası Kırsalında Sosyal Zümreler

Köy ve Mezra Adları	Ama	Avarızdan Muaf	Bey	Camii	Çeltikçü	Derviş	Etrak-ı Yörükân	Fakih	Hacı	Hallaç	Haraçtan Muaf	Hatip	Hizmetkâr	Hoca	İmam	Kalaycı	Muafan	Müderris	Mülâzimat	Müşellem	Mütekait	Papa	Sarraç	Şeyh	Türkmen	Zadekan	Zaviyedar
Ağroştı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	35	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Akb(taş Deresi	0	0	0	0	0	0	0	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Avara	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Banya (Balya)	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Başçiftlik	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	9	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	1	0	0	10
Beyhanı	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bideze	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Boynueğri	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Buzköy	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Çaykişla	0	25	0	0	25	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Çiftlüca (Çiftlüce)	0	0	0	0	0	0	0	4	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Çirahor	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	1	0	0	0
Çor	0	30	0	0	30	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Divaderesi	0	0	0	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0
Döneksa(e)	0	76	0	0	76	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Dutan	0	7		7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Efgerid	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	0	0	0	0	0	1	0	0	9	0
Endüksini n.d. Nazenler	0	0	0	0	0	0	0	1	4	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0
Este(iğgin)	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0
Evham	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Fatlı	1	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Gelyeme	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0
Gevale (Gerale/ Geyran)	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Görücü (Gürcü)	0	0	0	3	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Haldi	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Harkünbedi	0	0	0	0	0	0	0	4	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0
İbiski (İpiski)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2		0	0	0	0
İftere t. n. Avlun	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İpsimara	0	0	0	0	0	0	53	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ize-i Bâlâ ve Zir me'a mezraa-i Yenice	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	0	0	3	1	0	0	0	
Kemkaz	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

1515'te Niksar Kazasının Kırsalında İskân Birimleri, Nüfus ve Sosyal Zümreler

Kirtanos	0	24	0	0	24	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
Kodokos (Kodanos)	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Kovani	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Köselü	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Kuyucak	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	
Ladicak	0	0	1	0	0	3	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2		3		
Lis (Leys)	0	49	0	0	49	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
Megdün	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
Mezraa-i Basrakil	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Mezraa-i Bozcaarmut	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Mezraa-i Gözikse t. Lis (Leys)	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Mezraa-i Gürlü t. Dere Akbaş	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Mezraa-i Karataş	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	37	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0		
Mezraa-i Kömür ve Kemer	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0		
Mezraa-i Kündür	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Mezraa-i Mudoy	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	
Moruğan	0	7	0	0	7	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Mülk n.d. Nardubanlu	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Ohtab	0	0	0	0	0	0	0	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Onan	0	39	0	0	39	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	
Özmiş t. Felenbel	0	0	0	0		0	0	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Pigama	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	
Sarmugat	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Tavri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0
Tenevri	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tinyaba	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Tis	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0
Üçgül n.d. İsteros/İstoros	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yaroba	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zarkâ (Zarga)	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
TOPLAM	1	258	1	3	257	4	53	40	34	1	35	4	9	2	4	1	24	2	7	95	3	5	11	22	4	9	13																	

Grafik 7: 1515'te Nixsar Kazası Kırşalında Sosyal Zümrelerin Dağılımı

Sonuç

1515 yılında Niksar Kazasının kırsal kesiminde 87 köy ve 52 mezra bulunmakta ve bu iskân birimlerinden 83 köy ve 12 mezrada toplam 10.027 kişiden oluşan bir nüfusun ikamet ettiği tespit edilmiştir. Bu tarihte şehirde ve kırsal kesimde toplam 11.543 kişilik bir nüfus bulunmaktaydı. Nüfusun % 13.13'ü şehirde, % 86.86'sı ise kırsal kesimde yaşamaktaydı.

1455 yılı Tahriri ile 1515 Tahririndeki nüfusla ilgili veriler mukayese edildiğinde, 60 yılda nüfusun hem şehirde ve hem de kırsal kesimde artış göstermesi gerekirken aksine nüfusun azaldığı tespit edilmiştir Gayr-i Müslim ve Müslüman Türk nüfusunun yaklaşık yarı yarıya azaldığı tespit edilmiştir Aynı zamanda 1520 yılına ait Tahrir İcmali'nde yer alan 2.256 neferden ibaret nüfusun 1515 yılına oranla %6.69 nispetinde azaldığı görülmüştür Buna 1512 yılında başlayan Kızılbaş Fetretî'nin ve 1458, 1482 ve 1498 yılında meydana gelen depremlerin neden olduğu düşünülmektedir.

1455 yılında olduğu gibi çok yaygın olmasa da 1515'te sosyal zümreler içinde din görevlilerinin önemli bir yekun teşkil etmesi dikkat çekmektedir. Sosyal zümreler içinde en büyük grubu avarızdan muaf olan çeltikçiler meydana getirmekte ve onları takiben Niksar Kalesi suyollarını tamir eden ve haraç vergisinden muaf olan gayr-i Müslimler öne çıkmaktadır. Raiyyet haline getirilmekle beraber tahrirlere müsellemler olarak kaydedilen yarı askeri zümreler de küçümsemeyecek bir orana sahiptir.

Kaynakça:

1. Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (BOA)

-----, Maliyeden Müdevver Defterler Tasnifi (MAD), nr. 29.

-----, Tahrir Defteri (TD), nr. 41, 54, 95, 98, 339, 387.

Tapu Kadastro Kuyud - 1 Kadime Arşivi (TK. KKA)

-----, Tahrir Defteri (TD), nr. 10, 583.

İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı – Muallim Cevdet Yazmaları (İBAK. MC)

-----, Tahrir Defteri (TD), nr. 92 (1083).

2. Kitap ve Makaleler

AKAR, Hasan – GÜNEŞ, M. Necati, (2002), *Niksar'da Vakıflar ve Tarihi Eserler*, Niksar: Niksar Kaymakamlığı ve Niksar Belediyesi Yayını.

AKSARAYÎ, Mahmud, (1944), *Müsameretü'l – Ahbar*, (nşr. Osman Turan), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

BACQUE-GRAMMONT, Jean-Louis, (1985), “1513 Yılında Rum Eyaletinde Şüpheli Timar Sahiplerine Ait Bir Liste”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, XLI/1-4: 163-176.

BARKAN, Ömer Lütfi, (1953), “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, Türkiyat Mecmuası, X: 1-26.

BOSTAN, M. Hanefi, (2000), “XV. Asrın Ortalarında Niksar Şehrinin Sosyal ve İktisadi Yapısı”, Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, I/1: 187-208.

BOSTAN, M. Hanefi, (2002a), *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

BOSTAN, M. Hanefi, (2002b), “XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Yönetiminde Niksar Şehri”, XIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 4-8 Ekim 1999) Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1485-1511.

BOSTAN, M. Hanefi, (2007), “Niksar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA), XXXIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 119-122.

BOSTAN, M. Hanefi, (2012), *Karadeniz'de Nüfus Hareketleri ve Nüfusun Etnik Yapısı*, İstanbul: Nöbetçi Yayınevi.

BOSTAN, M. Hanefi, (2018), *Harşit Vadisinin İdarî, Sosyal ve İktisadî Tarihi (XV.-XVII. Yüzyıllar)*, İstanbul: Giresun İl Özel İdaresi Yayınları.

BOSTAN, M. Hanefi, (2020), *Rize'nin Sosyal Tarihi (Fetihten 18. Yüzyıla)*, Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları.

BOSTAN, M. Hanefi, (2022), “*Trabzon’un Fethi ve Türkleşmesi*”, Trabzon Tarihi I, Trabzon: Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, 69-110.

CANİK, Baki, (1987), “*Tokat’ın Depremselliği ve Tarihte Geçirdiği Depremler*”, Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986), Ankara: Tokat Valiliği Şeyhülislam İbn Kemal Araştırma Merkezi Yayını, 238-250.

DEMİR, Alparslan, (2007), *XVI. Yüzyılda Samsun-Ayıntab Hattı Boyunca Yerleşme, Nüfus ve Ekonomik Yapı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

GÖKBİLGİN, Tayyib, (1965), “*XV. ve XVI. Asırlarda Eyâlet-i Rûm*”, Vakıflar Dergisi, VI: 51-61.

GÖYÜNÇ, Nejat Göyünç, (1979), “*Hâne Deyimi Hakkında*”, Tarih Dergisi, 32: 331-348.

GÜLTEN, Sadullah, (2022), *Osmanlı-Safevî Kıskaçında Kızılbaşlar*, İstanbul: Timaş Yayınları.

GÜNDÜZ, Tufan, (2010), *Son Kızılbaş Şah İsmail*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.

İNALCIK, Halil, (1960), “*XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar*”, Belleten, 24/93: 45-96.

İSLAMOĞLU-İNAN, Huricihan, (1991), *Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Köylü*, İstanbul: İletişim Yayınları.

ŞAHİN, Kamil, (1999), *Danışmendliler Döneminde Niksar (1071-1178)*, Niksar: Niksar Belediyesi Yayını.

Extended Abstract:

Settlement Places, Population and Social Strata in the Countryside of the District of Niksar in 1515

The district of Niksar, the capital of Danishmend Turks and the Principality of Taceddinoğulları after it was conquered from the Byzantines, is located to the city of Tokat. Then the city was captured by the Anatolian Seljuk State in 1175. After the city was dominated by the Principality of Taceddinoğulları by the year of 1336, the Ottoman State conquered the city in 1398. The Danishmends had a significant influence to the placements of Turkmen population into the regions of the Middle and Eastern Black Sea. The population of the Principality consisted mainly of the Cepnis. It is considered that the Danishmends were belonged to the clan / tribe of the Cepnis.

Looked at the demography of the city center, the number of its population was 2733 (including Muslims and non-Muslims) in 1455 and 1516 (including Muslims and non-Muslims) in 1515. Regarding the settlement units of the rural settling of Niksar, there had been 87 villages and 52 arable lands (mezra) in 1515. In the 1520-dated İcmal Registry, the numbers of the villages and mezras decreased in 79 and 30 respectively. Considered the demography of the district of Niksar in 1515, it is estimated that there were 10.027 people including 1905 hane (household) and 502 mücerred (single male adult). The population of the district was composed of 7.854 Muslim Turks and 2.173 non-Muslims in 1515. Accordingly, the percentage of the Muslim Turks was %78.32 whereas that of the non-Muslims was %21.67.

The population of the district, however, had changed year by year. For instance, its household (nefer) was calculated as 2274 in 1455 and this number increased in 2407 in the year of 1515, yet it was decreased in 2256 in the year of 1520. Furthermore, the population of the non-Muslims living in the district was increased in the percentage of 26.48 whereas that of the Muslim Turks was decreased in the percentage of 2.36. In the same period, the population of the Muslim Turks living in city of Niksar was also decreased in % 41.38 of the total demography of the city.

Considered the reasons of this decrease in the population of its district, there could be three reasons. The first reason could be the earthquake occurred in 1458, 1482 and 1498 and these led to the big devastation in Niksar. The second reason could be the case of "Kızılbaş Fetretı" happened in the region of the Eastern and Middle Black Sea in according to the Tahrir Registry.

Regarding the Turkmen groups, it has been determined that there are Çepni, Yörük and Çağırğanlı Turkmen groups living in the district of Niksar in 1455-dated Tahrir Registry. In the same year, there were 36 households of the Turkmen Yörüks in the village of İpsimara. In the same village, the population consisted of totally 53 nefers including 9 mücerreds and 44 households in 1515. In addition, it has been found that there were one nefer in the villages of Buzköy and Çaykışla and also two nefers in the village of Ladicak in 1515. Furthermore, it has been obtained that there were three households belonged to the Canıks (one of the Turkmen groups) in the village of Görücü (Gürücü) in 1515.

Concerning the social stratas in the district of Niksar, the high majority belonged to the avarızdan muaflar (%32). This is followed by Çeltükçü/ rice grower (%28). There were 293 avarızdan muaflar/ exemptions from avarız tax, 257 çeltükçü (rice grower), 95 müselleme (back service continent), 53 etrak-ı yörükân, 40 fakih (the jurist), 34 hacı (pilgrim), 38 şeyh (sheikh), 9 zadekan (the nobility), 3 Turkmens, 10 sarraç , 3 mütekaif (pensioner), 13 zaviyedar, 1 amâ (kör/ blind), 5 papa (the priest), 7 mülazimat (mosque attendant), 24 muafan (exemptions), 1 kalaycı (tinsmith), 4 imam, 2 hoca (teacher), 9 hizmetkar (servant), 4 hatip (preacher), 1 hallaç, 4 derviş (dervish), 3 Caniki, 1 bey (gentleman). It is pointed out that a significant percentage of the social stratas belonged to the religious officials. The largest group, however, belonged to the çeltikçiler. The second largest group was the non-Muslim people who worked at the culvert of the Castle of Niksar.

In conclusion, there were 87 villages and 52 mezras in the district of Niksar in 1515. 10.027 people had lived in this 83 villages and 12 mezras belonged to the district of Niksar. The livinghoods in the city centre and the district were calculated as 11.543 people. % 13.13 of the that population had lived in the city center and % 86.86 had lived in the district. Interestingly, it has been obtained that there was an decrease in the demography of the Niksar between 1455 and 1515.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile arasında mali çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Ethics Committee Permission

Ethics committee permission is not required for this study. No research has been conducted on any living creature (human and animal). The article belongs to the field of literature.

Deconfliction Statement

The author of the article declares that there is no conflict of financial interest between him and any institution, organization, person related to this study.

Support and Thanks

Support was not received from any institution or organization in the study.